

SOSYAL SERMAYE OLUŞTURMA ARACI OLARAK SOSYAL ÇALIŞMA: TOPLUMSAL CİNSİYET VE EŞİTSİZLİK

SOCIAL WORK AS MEANS OF SOCIAL CAPITAL: GENDER AND INEQUALITY

Şeniz BAYIR ASLAN, Doktora Öğrencisi
Sosyal Hizmet, Yalova Üniversitesi

Makale Bilgisi / Article Info

Alındı/Received: 29/11/2019

Kabul/Accepted: 31/12/2019

Öz. Sosyal sermaye kavramı, literatürde yer aldığı ilk günlerden bugüne birçok disiplin tarafından kullanılmaktadır. Kavrama pozitif bir perspektiften bakınca problem çözücü işlevi ön plana çıkmaktadır. Aksine negatif bir perspektiften bakıldığında ise problemin kendisi olarak da görülebilmektedir. Ataerkil toplum yapısı içerisinde sosyal sermaye, kadın için “sahip olunamayan” bir olgu olarak problemin kendisi olarak durmaktadır. Bu bağlamda sosyal çalışma mesleği ve disiplinine, var olan bu kısır döngüyü kadın için “doğurgan bir döngüye” dönüştürme görevi düşmektedir. Bu çalışmada sosyal çalışmanın, kadınlar için pozitif anlamda sahip olunamayan bir olgu olan sosyal sermayeyi; kadınlar lehine sahip olunan bir olguya dönüştürebilme potansiyeli üzerinde durulmaktadır.

Anahtar sözcükler: Sosyal Sermaye, Sosyal Çalışma, Toplumsal Cinsiyet, Eşitsizlik

Abstract. The concept of social capital has been used by many disciplines since its first days in the literature. From a positive perspective, the problem-solving function comes to the forefront. On the contrary, it can also be seen as the problem itself from a negative perspective. In the patriarchal social structure, social capital stands as the problem itself as an “unacceptable phenomenon” for women. In this context, the profession and discipline of social work has the duty of transforming this vicious circle into a fertile one for women. This study focuses on the potential of social work to transform social capital, a phenomenon that cannot be positively owned by women, into a case in favor of women.

Key Words: Social Capital, Social Work, Gender, Inequality.

GİRİŞ

Çalışmanın çıkış noktası, Putnam'ın sosyal sermayeyi toplumsal ölçekte değerlendiren bakışı ile sosyal sermayeyi "sahip olunan ya da olunmayan bir şey" (Uğuz, 2010: 35) şekline tanımlayıdır. Bu tanımlamadan yola çıkılarak sosyal çalışmanın, mevcut toplumsal cinsiyet eşitsizliğini ve götürülerini, kadınlar için doğurgan bir sosyal sermayeye dönüştürme olasılığı ve bu dönüşümün yapılabilirliği düşünülmeye değer görünmektedir. Çünkü John Field'ın da altını çizdiği gibi sosyal sermayenin rezervlerine erişimde yaşanan eşitsizlikler genellikle zenginlikle, cinsiyetle veya etnik kökenle bağlantılıdır (2008: 206) veya bu faktörlerle kesişmektedir. Kesişmenin varlığı, sosyal sermayeyi cinsiyet ve özellikle toplumsal cinsiyet temelinde tartışmayı elzem kılmaktadır.

Ataerkil toplum yapısı içinde erkeğin konumlanması ve/veya konumlandırılması, sosyal sermayeyi erkek için doğurgan bir döngüye dönüştürmektedir. Burada doğurgan döngüden kasıt, sosyal sermayenin daha fazla sosyal sermaye yarattığı gerçekliğidir. Ancak kadının toplumda konumlandırılması, sosyal sermayeyi kadın için kısır bir döngüye çevirerek sosyal sermayenin kazanımını daha da güçleştirmektedir. Başka bir ifade ile söz konusu eşitsizliği pekiştiren unsur, sosyal sermayenin nakledilebilme özelliğidir (Uğuz, 2010: 173). Bu sayede erkek lehine, kadın aleyhine sürdürülen eşitsizlik; kadından kadına, nesilden nesile aktararak devam edebilmektedir.

Sosyal sermaye taraftarları, söz konusu kavramı, potansiyel, herkesin kazanabileceği pozitif toplam oyunu olarak anlıyorlar (Fine, 2011: 207). Ancak mevcut durum, kadın için tersine seyretmektedir. Buradan hareketle ve devamla sosyal çalışma, kavramı kullanarak daha sorunlu meseleleri yeniden gündeme getirmeyi sağlayabilmelidir. Aksi bir durumda ise sadece aynı şeyin bu sefer yeni terminolojiyle tekrar söylendiği (Fine, 2011: 214) ama problemlerin devam ettiği ve çözüm üretilmediği fikrî bir kısırlığa dönüşmektedir.

Birey ve toplumun sorunlarına ve bu sorunların çözümlerine odaklanan sosyal çalışma, sosyal sermayeye sorun çözücü işlev yüklemekte, kişilerin sosyal sermaye potansiyellerini dikkate almakta ve bu potansiyellerini belirginleştirmektedir. Bu durum, yeterince sosyal sermayeye sahip olmayanlara profesyonel yardımı ve sosyal kaynaklar sağlanmasını gündeme getirmektedir (Alyüz, 2018). Bu durumda, sosyal çalışmanın sosyal sermaye ile temasının iki şekilde olması mümkün görünmektedir. Birincisi; sosyal çalışmanın herhangi bir disiplinde var olan bir kavramı ve ilgili bilgiyi

kendi alanına taşıyarak eklektik bilgi tabanına eklemesi ve mevcut bu bilgiyi problem çözme aracı olarak kullanmasıdır. Sosyal çalışmanın ikinci temas şekli ise var olan olgunun varsa olumsuzluğunun tolere edilmesi veya en ideali söz konusu olgunun negatif etkilerinin dönüştürülmesine aracı olmasıdır. Bu çalışmada, temas şekillerinden ikincisi hedeflenmiş ve sosyal çalışmanın, kadınlar lehine sosyal sermaye oluşturularak toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin dönüştürülmesine aracı olma rolü vurgulanmıştır.

1. Sosyal Sermaye ve Toplumsal Cinsiyet Kavramları

Sosyal sermaye kavramı ilk defa Lyda Hanifan, 1916'da eğitim alanında yaptığı çalışmada kullanmış ve sosyal sermaye "toplumu oluşturan kişiler ve aileler arasında iyi niyet, dostluk, sempati ve sosyal ilişkilerden ortaya çıkan, insanların günlük yaşamlarında sahip oldukları somut bir değer" (Erselcan, 2009: 243) şeklinde tanımlanmıştır. Daha sonraları yapılan çalışmalarla kavram daha da genişleyip farklı boyutları ile ele alınmıştır.

Kavramı teorik çerçevesine oturtan Bourdieu, Coleman ve Putnam en çok atıfta bulunulan, ismi zikredilen bilim insanlarıdır. Bourdieu, kavramın bireysel yönüne vurgu yapmış ve elitler arasında sınırlı bir sermayeden bahsetmiştir. Coleman, söz konusu sermayenin kısmen de olsa dezavantajlı kesimlere de kaynaklık ettiği üzerinde durmuştur. Putnam ise kavramı toplumsal düzeyde işlerliği olan bir kaynak olarak tanımlamıştır (Uğuz, 2010: 21-39).

Bütün bunlardan yola çıkarak denilebilir ki sosyal sermaye kavramı, kısaca bireyin sahip olduğu kültürel ve eğitim birikimi dışında, toplumda bağlantı hâlinde olduğu ağların zenginliğine de birikim gözüyle bakmayı ifade etmektedir. Bu bakış; ağların ve/veya toplumsal ilişkilerin potansiyel faydaları (Fine, 2011: 212) olduğu ön kabulüne dayanmaktadır.

Sosyal sermayenin üretiminde bireylerin önemi göz ardı edilemeyeceği gibi sosyal sermayenin başarısında bir diğer faktörün toplum düzeyindeki değişkenler olduğu da bir gerçeklik oluşturmaktadır. Bu değişkenler, sosyal sermayenin belirleyicileri olan değerler, eğitim, kültür, aile, çevre, toplumdaki hiyerarşiler ve cinsiyet kavramlarıdır. Ancak sosyal sermayenin olası getirilerinin ve yararının ön kabul olması, bütün bu değişkenleri sabit kabul etmek olmaktadır (Ağcasulu, 2017: 114-129).

Toplumsal cinsiyet, kadın ve erkek arasındaki biyolojik ve doğal farklara işaret eden cinsiyet kavramından farklılık arz etmektedir. Doğal farklılıklar her iki cinsin

biyolojik yönünü ifade ederken (sex); toplumsal cinsiyet (gender) ise içinde bulunulan toplum tarafından kadın ve erkeğe biçilen rolleri ifade etmektedir. Daha kısa bir söyleyişle cinsiyet biyolojik olarak tayin edilmiş, toplumsal cinsiyet ise toplumsal olarak düzenlenmiştir (Bal, 2014: 15-28). Farklı kültürlerin kadın ve erkeğe neyin uygun olduğuna veya olmadığına dair kanaatleri bulunmaktadır. Bu kanaatler de tıpkı sosyal sermayenin belirleyicileri gibi kültür, çevre, toplum içi hiyerarşiler, güç ilişkileri, tarihsel birikim tarafından belirlenmektedir. Toplumsal cinsiyet belirleyicileri ataerkil toplumda, erkek bakış açısını yansıtmakta ve baskın olan kültür, toplumsal cinsiyet rolleri çerçevesinde kadınlar ve erkekler için neyin yapılabilir neyin yapılamaz olduğunu (Teater, 2015: 106) belirlemektedir.

2. Sosyal Sermayenin Bileşenleri Açısından Toplumsal Cinsiyet

Söz konusu kavram hem muğlaklığı hem de geniş sınırlarıyla tek katmanlı ve tek boyutlu anlaşılmaktan uzaktır. Bu boyutlar, tek başlarına açıklayıcı olmadıkları gibi biri diğeri ile ilintili olduğu için beraber ele alınmalıdır. Bu bağlamda sosyal sermayenin temellendiren ve şekillendiren norm, güven ve iletişim ağları gibi faktörler, hepsi ayrı ayrı bir diğeri ile bağlantılı olan toplumsal değerleri anlatmaktadır. Bu sebeple sosyal sermayenin farklı anlam boyutlarının toplumsal cinsiyet bakış açısından beraberce değerlendirilmesi gerekmektedir ki bu üç faktörün toplumda “kurulması beklenen ilişkilerin alt yapısını oluşturacağı dikkatlerden kaçmamalıdır” (Karagül, 2012: 96).

2.1. Normlar

Kısaca, kural olarak benimsenmiş, yerleşmiş ilke ya da yazılı olmayan ve toplumun davranışlarına hükmeden anlayışlar biçiminde tanımlanabilecek normlar, toplumun üyelerini ahlaki davranmaya sevk etmektedirler. Buradaki ahlaki değerler, toplumca kabul görmüş genel ilkeler olduğu için toplumdan topluma, kültürden kültüre değişiklik gösterebilmektedir. Normların toplumsal kontrol sağlama vasıfları dolayısıyla yaptırım güçleri mevcuttur (Eroğlu, 2015: 299-308). Bu sebeple toplumun herhangi bir üyesi gerek toplumun yararı için gerekse ayıplanma gibi yaptırımlar dolayısıyla norma uygun davranabilmekte ve kendi çıkarından vazgeçebilmektedir.

Ataerkil bir toplumda kadının belirlenmiş rollerinin dışına çıkması olası görünmemektedir. Field’ın ifade ettiği gibi “roller önceden tahmin edilebilirlik, düzen ve rutin iş ile simgelenmektedir” (2008: 133). Toplumun mevcut normlarına uymayanlarla alay edilebilmekte, söz konusu kişiler kınanabilmekte ve hakarete uğrayabilmektedir (Eroğlu, 2015: 300). Ayıplanma, kınanma, dışlanma korkusu kadını, toplumun

beklentileri doğrultusunda davranmaya zorlamaktadır. Bu şekilde kadını norma uygun davranmaya iten sebep kendi çıkarına, faydasına davranma motivasyonundan ziyade yaptırım korkusu olmaktadır. Şiddet ve cinsel istismar gören kadınların bunları gizleme davranışı sergilemeleri, söz konusu temayülden kaynaklanmaktadır.

Beklentinin bu yönde -gizleme- olması, yapılanın devamını ve yapılabilirliğini arttırmaktadır. Ayrıca söz konusu toplumun dışı kapalılığı ve küçüklüğü, kişilerin norma uygun davranma oranını arttırmaktadır. Bu dışlanma korkusu, kadını ihtiyaç duyduğu noktalarda kendisine destek sunabilecek ağlardan uzak tutabilmektedir. Toplumun dışına itilmek istemeyen sadece kadın değildir. Kadının yakın çevresi de benzer saiklerle çemberi kıramamakta ve mağduriyet durumunun istemeden de olsa devamına ortak olmaktadır.

2.2. Güven

Modern zamanların risk ortamında, sosyal sermayenin en çok ihtiyaç duyulan boyutlarından birini güven oluşturmaktadır ve toplumsal eylemleri, birlikte hareketi, birliktelik duygusunu güçlendirdiği var sayılmaktadır. Güven, toplumsal yaşamdaki yasal düzenlemelerin dışında kalan belirsiz alanı doldurmaktadır. Çünkü ortak yaşam, zorundalıklar dışında, toplumsal iyi için gönüllü katılımı da gerektirmektedir. İkili ilişkiler düzeyinde ise “güven, bir ilişkinin tarafı olan bir kimsenin var olan ya da ortaya çıkabilecek bir zayıflığının, ilişkinin diğer tarafındaki kişi tarafından istismar edilmeyeceğinden emin olmasıdır” (Başak ve Öztaş, 2010: 35).

Cam tavan, kadınların cinsiyetlerinden kaynaklı sebepler ve/veya bahaneler dolayısıyla iş yerlerinde yükselmelerinin engellenmesi durumunu ifade etmektedir (İpçioğlu vd., 2018: 687). Ayrıca aynı işi yapan kadın ve erkekten, kadının daha az ücret almasını da kapsamaktadır. Bu kavramla kadınların işlerinde, kurumlarda, örgütlerde yükselmelerinin önündeki engellerin belirsizliği anlatılmaktadır. Toplumsal cinsiyete yönelik yapısal düzeyde bir bakışla toplumda eşit şartlar olmadığı görülebilmekte ve kadınlar için her zaman var olan bu eşitsizliğin bilinen en iyi örneğini cam tavanlar oluşturmaktadır (Thompson, 2016: 115).

Beşeri sermaye insanların sahip olduğu bilgi ve becerilerin toplamına karşılık gelmektedir. Bu sebeple insanın zihinsel faaliyetini ve iş yapabilme yeteneğini arttırdığı için söz konusu insanların gelirlerini de arttıracığı kabul edilmektedir (Özgüner ve Özgüner, 2014: 368). Bu bağlamda, beşeri sermaye anlayışının, indirgemeci ve genelleştirici bir yaklaşımla daha donanımlı (eğitim, kültür vb bakımdan) kişilerin daha başarılı olacağını iddia ettiği söylenebilir. Buna karşın söz konusu iddia, donanımlı

kadınların çalışma hayatında daha yukarı basamaklara çıkmakta niçin zorlandıklarını açıklayamamaktadır. Kadınlar ve erkekler eşit beşeri sermayeye sahip olsalar bile cam tavanlar ortadan kalkmadığı sürece, kadınların çalışma hayatı bakımından dikey hareketlilikleri ve sosyal sermayenin getirilerinden faydalanabilmeleri pek olası görünmemektedir. Aksine, (Özgüner ve Özgüner, 2014: 369) beşeri sermayenin etkin olması yine sosyal sermayenin varlığı ile mümkün olmaktadır. Bu durumda beşeri sermayenin sosyal sermayeyi şekillendirmesi yerine, sosyal sermayeyi beşeri sermayeye katkı sunan bir unsur durumuna getirmektedir.

Görünmez olarak nitelendirilen engelleri kısmen erkek yöneticiler koymaktadır. Sebebi ise kadınlara dair, kadının üst düzey işleri yapacak azimde görülmemesi ön yargısı ve erkeklerin gücü elde tutma isteğidir. Erkeklerin söz konusu ön yargısı ve gücü elde tutmaları istekleri (Örücü vd., 2007: 119) sebebiyle kadınların liyakate dayalı işte yükselmeye güvenleri sarsılmaktadır. Cam tavandan kaynaklı engellerle karşı karşıya kalan kişilerin, çalıştıkları kuruluşlara güvenleri azalmakta ve işleri ile ilgili motivasyon kaybı yaşamaktadırlar. Cam tavanları devam ettiren engellerin diğer kısmı da bizzat kadın tarafından kendisine konulmaktadır (İpçioğlu vd., 2018: 688-690). Toplumun kadın rollerine dair beklentileri ve bu beklentilerin kadında yarattığı iç gerilim, suçluluk duygusu, kariyerde daha faza yükselme isteğine gem vurmaktadır. Toplumun kadına atfettiği rollerinin yerine getireceğine dair 'güven' suçluluk duygusunu pekiştirerek kariyerinin önünde engel oluşturmaktadır.

2.3. Sosyal Ağlar (İletişim Ağları)

Sosyal sermaye literatüründe sosyal ağlar, bireyler arası, bireylerle gruplar arası; örgütlerle diğer örgütler ve örgütlerle bireyler arasındaki bağları ifade etmektedir. Sosyal ağlar söz konusu bu aktörlerin etkileşimleri sonucu oluşmaktadır. Bu doğrultuda sosyal sermaye, temelinde sosyal ağların kıymetli bir servet olduğu fikrine dayanmaktadır denebilir. İçinde bulunulan toplumun kuralları, sosyal ağların mahiyetini de belirlemektedir. Mevcut ağ yapısı içinde bireyin konumu, sosyal sermayenin kaynaklarına erişimini de etkilemektedir. Başka bir ifadeyle bireyin toplum içindeki konumu bir anlamda kişinin 'toplumsal koordinat'ları anlamına da gelmektedir (Field, 2008).

Sosyal ağlar; sosyal sermayenin temel bileşeni, hatta bilgiye, güce ve diğer ağlara ulaşımı sağlayıcı özelliği sebebiyle sosyal sermaye teorisyenlerince bireyin sahip olabileceği en değerli sermaye olarak görülmüştür. Bu sebeple beşeri sermayenin bireysel yeteneklere atıfta bulunduğunu, buna karşın sosyal sermayenin

ise fırsatlara başka deyişle sosyal ağlara/ilişkilere bir gönderme olduğu kabul edilebilir. Sahip olunan ağlar ve toplumsal ilişkilerden kaynaklı ayrıcalıklı muamelenin getireceği potansiyel fayda, sosyal sermayenin özünü oluşturmaktadır. Ancak sosyal sermayenin nimetlerini kullanma hakkı da eşit olmayan bir şekilde dağılmaktadır (Fine, 2011).

Ağlar, etkin fonksiyonları ile eşitsizliği doğurmak ve devam ettirmek potansiyeli taşımaktadır. Her bir kişinin ağlara ulaşım imkânlarının farklılık göstermesi aynı zamanda, sosyal sermayenin oluşumunda da bir eşitsizliğe sebep olabilmektedir. Herkes menfaatlerini geliştirmek amacıyla bağlantılarından yaralanabilir. Fakat bazı kişilerin bağlantıları diğerlerinininkinden değerli olabilmektedir. Bu bağlamda sosyal sermaye ile ilgili kabul gören olumlu bakış yanında, ağların niteliğine göre değerlendirilmesi gerektiği unutulmamalıdır (Uğuz, 2010: 39).

Eşitsizliğin en belirgin yaşandığı alanlardan biri olan şiddet söz konusu olduğunda, kadınların sahip oldukları dar sosyal ağlar durumun devamına yol açmaktadır. Yakın akraba, aile gibi sosyal ağlar kadına şiddeti kanıksadığı için çözüm olamamakta ve üretmemektedir. Kadına yönelen şiddet, içinde bulunulan toplumun değerleri doğrultusunda sıradan görüldüğünden kadınlara verilen resmî ve resmî olmayan destekler azalmaktadır (Yıldırım vd., 2018: 543). Kadın, içinde bulunduğu kısır döngü içinde şiddet sarmalına maruz kalmaya devam etmektedir.

3. Toplumsal Cinsiyet ve Tamlayanları

Toplumsal cinsiyet algısının toplumda yerleşmesine, eşitsizliğin normal kabul edilmesine aracı olduğu için çalışmada “Toplumsal Cinsiyet ve Tamlayanları” başlığının açılması ve din ve modernleşme alt başlıklarıyla konunun açıklanması uygun görülmüştür. Zira kadın üzerindeki ataerkil toplum baskısı, dini kendine dayanak noktası olarak görmüştür ve görmektedir. Bir diğer husus, modernleşmenin hayata dair götürülerinin faturasının kadınlara kesilmesi ve bunun sonucunda suçu modernleşmenin üzerinden alıp kadına yüklemek gibi bir tutumun varlığıdır. Bu sebeple söz konusu iki alt başlık, kavramın ve eşitsizliğin anlaşılmasında gereklidir.

3.1. Din Bağlamında Kadın

Çok tanrılı dinlerden tek tanrılı dinlere kadar bütün dinlerin kadın tasavvurunu anlatmak bu çalışmanın altından kalkamayacağı kadar geniştir. Ancak genel çizgileri itibari ile çalışmaya konu teşkil etmektedir.

Kadın ve din bağlamında değinilecek konuların başında ‘ilk günah’ inancı gelmektedir. Farklı coğrafyalardaki mitlerde kadın figürünü konu edinen Yolcu, Antik

Mısır ve Yunan'dan Mezopotamya'ya, steplerden Avustralya'ya kadar geniş bir mitoloji incelemesi yapmıştır. Bu incelemelerde günaha iten kadın motifi, ortak motif olarak çoğunluğu temsil etmektedir (2013: 185-196).

Hristiyan inancında Âdem'i yoldan çıkararak ve cennetten kovulmalarına sebep görülen Havva'nın bu mirasının ilk günah şeklinde, doğan her insana sirayet ettiğine inanılmaktadır. Bu inançtan mütevellit kadın, erkek için her daim yoldan çıkarıcı bir varlık olarak görülmüştür. Bu düşünceyle Orta Çağ Avrupa'sında kadınlar cadı ilan edilip işkencelere maruz kalmışlardır (Turan ve Duman, 2018: 167-188).

Tek tanrılı dinlerden bir diğeri olan İslam dininin özünde, kadın ve erkek eşit görülmektedir. Ancak dinlerin teorileri somutlaşıp hayatta görünür oldukları andan itibaren, toplumsal koşullara göre farklı biçimler aldığı, teoride ve pratikte farklılıklar olduğu görülmektedir. Hristiyanlık ve Yahudilikteki kadının "yoldan çıkarıcılığı" düşüncesi, İslam kültüründe de kadının "fitne yaratma aracı" olarak görülmesi şeklinde kendini göstermiştir. Böylece kadın; bedenle, bedenî isteklerle özdeşleşmiş ve denetlenmesinin önü açılarak bu denetlemeyi meşrulaştırmıştır (Gürhan, 2010: 75).

Toplumsal cinsiyet ile kadın ve erkeğe biçilen roller ve bu rollerden kaynaklı davranış kalıplarının oluşmasında da dinin yeri bulunmaktadır. Topluma nizam vermek, şekillendirmek adına muhtelif dinlerin "tarafdarları tarafından yapılan yorumların din adına meşrulaştırılması da toplumsal cinsiyetin dinler tarafından nasıl oluşturduğunu gözler önüne sermektedir" (Gürhan, 2010: 77). Yapılan bu yorumlar, söz konusu dinin metnine, ruhuna aykırı olsa bile uygulamada taraftar bulması ve zaten tahakküm edici durumdakilerin yerlerini güçlendirmesi dolayısıyla ana akım dini uygulamalar şeklinde devam ede gelmişlerdir. Toplumun düşünce yapısına yerleşmiş, kemikleşmiş olmaları münasebetiyle aksi bir yorum veya uygulama din dışı ilan edilebilmektedir. Taraftarlarına konfor sağlayan bu durum, kadınla ilgili tartışmalarda kendini ısrarla sürdürmektedir.

Kadının hane içi yeniden üretim faaliyetlerinde -doğumla topluma yeni üyelerin kazandırılması, yaşlıların, hastaların ve çocukların bakımı vb.- bulunması, gerçek çalışma kabul edilen ev dışı ücretli çalışmayı erkekler için mümkün kılmaktadır. Kadınlar, sosyal konumları denetim altında tutularak ev içi alana ve faaliyetlerine mecbur bırakılmıştır. Bu mecbur bırakmada dinin rolü, toplumsal ilişkilerin arketipinde saklı durumdadır. Bu arketipte insanla Tanrı arasındaki ilişkiye bir gönderme mevcuttur ki krallar halkları üzerinde, kocalar da ev içinde kadınlar üzerinde bu hiyerarşik ilişkiyi sürdürmüşlerdir (Patel ve Moore, 2019: 119-123).

3.2. Modernleşme Bağlamında Kadın

Modernleşmenin kadınla ilgili sıkıntısı bir; modernleşmenin bizatihi kadın bedeni üzerinden görünürlüğü ve sürdürülmesi, iki; geçmişten bakarak modernleşmenin geleneksel toplumda meydana getirdiği ve bozulma diye adlandırılan değişikliklerin, kadının rolü üzerinden konuşulması/tartışılması, üç; ki ikinciden çok da bağımsız olmayan annelik rolüne yapılan vurgudur. Bu üç nokta, kadını modernleşmenin kısıkacında tutarak, geçmişten farklı bir yerde ve farklı bir sebeple tekrar cadı ilan etme şekli olarak görünmektedir.

Modernleşmenin en fazla değişime uğrattığı toplumsal kurum belki de ailedir. Şehrin artan sanayileşmeyle cazibe merkezi olması sonucu yaşanan kırdan kente göçlerle aileler, geniş aileden çekirdek aileye evrilmiştir. Bununla beraber ve sonrasında, kadının çalışma hayatına girişi, aile içi çatışmaları beraberinde getirmiştir (Algan, 2016: 2208-2217). Kadının evin dışında çalışıyor olması geleneksel aile içi rollerin değişimini beraberinde getirmeliydi. Ancak aile içi rollerin değişimi, kadının çalışma hayatına girmesi kadar kolay olamamıştır. Özellikle annelik rolüne yapılan vurgu, kadının çalışmayla ev arasında bir seçim yapmak ya da gerilimli bir iş ve ev hayatı sürdürmek zorunda bırakmaktadır. Bu konuda atlanan iki nokta bulunmaktadır. Bunlardan ilki babalık rolü önemsizmiş gibi anneliğin vurgulanmasıdır. Bu vurgu ile babalık rolü önemsizleşmekte ve sonuçta erkeğe düşen görevin hafiflemesine, babalığa dair beklentilerin azalmasına yol açmakta ve kadına verilen yükü ağırlaştırmaktadır. Erkek ev ve iş arasında seçim yapmak veya ev-iş arası gerilimli bir hayat sürmek zorunda kalmamaktadır. Sancar'a göre de (2012: 316) modern kadın bu tür bir gerilim yaşamaktadır ve norm ile arzu arasında bocalayan bir erkek kimliği görülmemektedir, bu tür gerilimler ve iç çatışmalar kadın kimliği için söz konusu olmaktadır. Kadın, aile içi yürüttüğü rolleri sürdürerek toplumun ve ailenin istikrarını sağlamak gibi ağır bir yükün altına sokulmaktadır.

Annelik rolü ile ilgili atlanan ikinci nokta, çocuk büyürken asıl ihtiyacı olan duygunun güven olduğu ve bu duyguyu çocukta tesis eden kim ise ona rahatlıkla bağlanabileceğidir. Annelik rolünü esas alan ve bu role vurgu yapan eleştirilerden ziyade çocuğun güven duygusuna odaklanan eleştiriler, aile içi rollerin ailenin her bir üyesi için daha sağlıklı bir biçimde yeniden şekillenmesine aracı olacaktır. Zira çocukta güven duygusunu baba (veya aileden bir başka biri, dede, büyükanne gibi) da oluşturabilir. Fakat burada kolaycılığa kaçılıp erkeğin değişmesi yerine, kadının yeni görevleri ve geçmişten gelen rollerini, hiç uyum sorunu yaşamadan beraber götürmesi

beklenmektedir. “Kadının ücretli bir işte çalışması ise cinsiyete dayalı iş bölümünü zayıflatmaktan ziyade kadınların çifte iş yükünü çalıştıkları saatleri arttırmaktadır” (Kaylı, 2016a: 38). Bu sebeptendir ki “anneliğin bedelinin” (Esping-Andersen, 2011: 108) azaltılması, kadının modernleşmenin kısılcısından kurtulması ihtimali taşımaktadır.

4. Sosyal Çalışmanın Sosyal Sermaye Oluşturma Potansiyeli

Sosyal sermayenin üretimi veya üretilabilir bir kavram olmasıyla ilgili sosyal sermaye literatürü içinde farklı yaklaşımlar bulunmaktadır. Bu yaklaşımlar iki uçta yoğunlaşmış görünmektedir. Bir uç, toplum merkezli yaklaşımdır ki sermayenin oluşumunda sivil toplum, gönüllü kuruluşlar ve devletten bağımsız örgütlenmeleri başat faktörler kabul etmektedir. Diğer uç olan kurum merkezli yaklaşım ise söz konusu sivil toplum alanını devletten bağımsız düşünmemekte ve hükümetlerin, politikaların sivil toplumu etkilediğinden hareketle bu etkenleri sosyal sermaye üretiminde etkin faktörler olarak görmektedirler (Uğuz, 2010, 136-162).

Her iki yaklaşımın da sosyal sermaye üretiminin bir yönünü vurgulaması münasebetiyle birlikte değerlendirilmesi icap etmektedir. Toplumsal cinsiyet kaynaklı eşitsizliğin tolere edilebilmesi ve sosyal sermaye üretilmesi için sosyal çalışmanın, kavramın hem toplum hem de kurum ayağıyla ilgili çalışma sürdürmesi gerekmektedir. Sosyal çalışma bağlamında sosyal sermaye ile ilgili denilebilir ki sosyal çalışma; sosyal sermayenin doğurduğu sonuçlardan daha çok kaynaklarına yönelmeli ve söz konusu kavramın sadece unsurları değil, aynı zamanda sosyal sermayenin harekete geçirilebilmesinin imkânları, şartları ve yolları da ele alınmalıdır (Field, 2008: 199). Toplum ve bireyin karşılıklı birbirini etkiliyor oluşu, sosyal ve bireysel sorunlara kaynaklık etmektedir. Toplum ve birey sorunlarının iç içe geçmiş yapısı, bir anlamda ortaklaşa olması yapısal bütünlükten kaynaklanmaktadır. Bu sebeple sosyal çalışma problemleri çözerken toplumdaki kolektif bilinç üzerinde odaklaşır. Kolektif bilincin farklı konum ve durumdaki kişilerde ortaya çıkan bireysel bilinç, sosyal çalışmanın odaklaştığı diğer bir düzeydir. Sosyal çalışma uygulamaları birey düzeyinde bireysel bilincin geliştirilmesi, toplum düzeyinde de kolektif bilincin geliştirilmesi hedefine yönelmiştir (Cılga, 2009: 21). Bu bağlamda, sosyal çalışmanın çift yönlü çalışması hem zorunlu hem de uygun bir alan olarak sosyal çalışmaya bir başlangıç noktası belirlemektedir.

Çalışmanın bu kısmında, sosyal sermayenin harekete geçirilmesi amacıyla bazısı toplum merkezli bazısı da kurum merkezli yaklaşımın alt başlığı olabilecek

sosyal sermaye üretme potansiyeli olan etmenler, alt başlıklar şeklinde sosyal çalışma bağlamında değerlendirilmektedir.

4.1. Sosyal Sermayenin Oluşumunda Sivil Toplum Örgütleri ve Sosyal Çalışma

Sivil toplum örgütleri, resmî kurumlardan bağımsız faaliyet gösteren ve politik, sosyal, kültürel, hukuki amaçlar doğrultusunda çalışan, üyeleri gönüllülük esasına göre hizmet veren oluşumlardır (Talas, 2011: 389). Sosyal sermayeyi üreten ve devam ettiren unsurlardan biri sivil toplum örgütleridir. Söz konusu kuruluşlar aktivite (spor, kültür), toplum (siyasal, yerel, çevre örgütleri), refah (sağlık, yardım, eğitim faaliyetleri) merkezli olmaktadır. Bu örgütlerin vermekte oldukları hizmetler, sosyal çalışmanın da alanına giren hizmetlerdir. Sosyal yardımlar dâhil sivil toplum örgütlerinin eğitim, sağlık, kültür alanındaki hizmetleri, sosyal hizmetler içerisinde yer almaktadır (Özdemir vd., 2009: 157-158).

Güçlü bir sivil toplum, sosyal sermayenin geliştirilmesini sağlamaktadır (Payne, 2015: 407). Sivil toplum örgütlerinin, sosyal sermayeye katkısı ise birkaç şekilde olabilmektedir. Öncelikle bu örgütler üyelerine yaşam boyu eğitim kapsamına girebilecek eğitimler vermektedirler. Söz konusu sivil toplum örgütleri olan dernek, vakıf ve sendikalar; verdikleri panel, sunumlar ve yaptıkları toplantılar aracılığıyla katılımcıları bilgilendirerek farkındalık yaratırlar. İkinci katkıları da bireylere, sosyal iletişim ve ağlar kurmaları noktasında katkı sunmalarındadır. Bu iletişim ortamlarında bireyler, sosyal çevrelerini genişletirler (Karagül, 2012: 109). Yüz yüze iletişimlerin güveni arttırmakla bireye kendini güçlü hissettirmektedir. Sosyal çalışmanın bu imkânı kullanması, toplumu bilinçlendirmekte sivil toplum ve faaliyetleri ile iş birliği içinde olması, sosyal sermaye yazarlarınca toplum merkezli yaklaşıma denk düşmektedir.

Sosyal etkileşim, demokratik birliktelikler kadının haklarından haberdar olmasına ve hak talebinde bulunmasına ön ayak olabilecek nitelikte oluşumlardır. Sosyal çalışmacılar savunuculuk ve danışmanlık rolleri ve özellikleriyle kadının sosyal sermayesine katkı sunabilirler.

Sosyal çalışmacılar, sivil toplum örgütlerinin vermiş oldukları eğitim ve kültür faaliyetlerinde yer alabilir ve sosyal çalışmanın değiştirici-geliştirici rolüne uygun çalışmalar gerçekleştirebilirler. Kadınlar özelinde de mevcut kadın derneklerinde faaliyetlerde bulunabilir, yeni derneklerin/vakıfların -ortaya çıkan yeni ihtiyaçlar doğrultusunda- ön ayak olabilirler. Bu şekilde söz konusu kuruluşlar içinde üyelere yönelik; kuruluşlar vasıtasıyla da toplumun geneline yönelik faaliyetler sürdürülebilir.

Profesyonelleşmenin arttığı sivil alanda, kuruluş çalışanlarının/yönetim kurullarının içinde ihtiyaç duyulan alanda eğitilmiş kişilerin olması faaliyetlerin başarısını da getirecektir. Bu durum sosyal çalışmacılar için de sivil toplum kuruluşları için de bir imkân olarak görülmelidir.

Sivil toplum ve özel sektör, sosyal bakım ve kamu hizmetlerini yerine getirdiği için bu yapılarla devlet kurumları arasında bir koordinasyon sorunu ortaya çıkmaktadır. Verilen hizmetlerin ve yapılan işlerin istikrarlı bir şekilde sürdürülmesi fikri, ilgili sektörler arasında işbirliği ve koordinasyonu gerektirmektedir. Söz konusu konuda sosyal çalışmacılar, kendi bölgeleri ve uzmanlık alanlarında çalışan örgütlerle ilgili bilgilenererek; bu örgütlerdeki meslektaşları ile buluşup tutumlarını öğrenerek; prosedürler ve koordinatörler hakkında net bilgiye sahip olarak; ortaklaşa eğitim ve geliştirme çalışmalarını destekleyerek devlet ve sivil alan arasında işbirliği ve koordinasyona katkıda bulunabilirler (Payne, 2015: 408,409).

4.2. Sosyal Sermayenin Oluşumunda Aile ve Sosyal Çalışma

Bireyin ilk sosyalleşme alanı, rol model edinimi ve toplumsal cinsiyet pratikleri, ilk aşamada aile içinde görünür olmakta ve çocuk tarafından deneyimlenmektedir. Tarihsel süreçte değişerek-dönüşerek bu güne gelen ve “hâlâ işlevselliğini kaybetmeyen aile kurumunda cinsiyet rolleri aktarılmaktadır. Bu bağlamda ailenin sosyal ekonomik durumu, eğitim durumu, kız çocuklarının eril cinsiyetçi rollerle kuşatılmasında ve cinsiyet rollerinin aktarılmasında belirleyici olmaktadır” (Kaylı, 2016b: 138).

Annenin çalışması değil, onun yerini dolduracak birinin eksikliği aile içi sermaye oluşumunu engellemektedir. Vurgu anneden çıkıp aile içi rollere kaydırılmalı, roller yeniden tanımlanmalı ve aile içi rollerin dağılımı kadın veya erkek için değil, adaletten yana düzenlenmelidir.

Sosyal hizmet kapsamında aile danışmanlığı, verdikleri hizmetle aile içi iletişim eksiklerinin giderme hedefine ve potansiyeline sahiptir. Annelik ve babalık sabit olsa bile görevlerin değişken olduğu aile içinde öğrenilebilecektir. Aile danışmanlığı, görevlerin paylaşılmasında eşler arasında iyi bir iletişim kurulmasına katkı sunabilir. Aileye yönelik eğitime ek, erkeklere yeni babalık rollerinin anlatıldığı eğitimler de çalışma alanında eklenmelidir. Gerilimli bir tartışma ortamındansa sağlıklı kurulan iletişimle eşlerin görev taksimi yapabildiğini gören çocuklar, toplumsal cinsiyet temelli görevlerin sabit olmadığını, ilgili görevlerin anne ve baba arasında farklı zamanlarda değişebildiğini görüp deneyimleyebilecektir. Temizlik, yemek pişirme gibi işlerin bir

ontolojisi bulunmamakta ve tüm bu işler kültür tarafından belirlenmektedir. Bu sebeple daha önce tarım kültüründe erkek için hoş görülmeleyen bu işlerin günümüzde böyle görülmesi bir anlam ifade etmemekte ve yaşanan hayatla ilgisiz görünmektedir (Yıldırım, 2017: 50). Böyle bir aile ortamında büyüyen çocuklar, anne ve baba rollerinin farklı görevleri icra edişlerini gözlemledikçe toplumsal cinsiyet temelli roller ve görevlerde, ilk kırılmalar yaşanabilecektir. Bu doğrultuda yaşanacak bütün gelişmeler “hem aile hayatının mikro dünyasını hem de toplumsal bütünleşmenin makro dünyasını” (Esping-Andersen, 2011: 227) kapsamaktadır.

Yeni babalık; toplumsal değişiklikler, değişen istihdam yapısı, yenilenen aile içi roller çerçevesinde erkekleri hem mecbur bırakan hem de onlar açısından da ataerkil baskıyı azaltan bir durumun ifadesidir. Erkek, babalık rolünün yeni içeriği ile evin geçimini sağlayan kişi olmak gibi tek misyondan çıkmakta, aile üyelerine maddi olmayan katkılar da sunabilme imkânına sahip olabilmektedir. Çocuklarıyla daha çok zaman geçiren, çocukların bakımını daha çok üstlenen, ev işlerini paylaşan bir profil üzere gelişen yeni babalık, yeni bir erkeklik inşasından bağımsız bir durum değildir (Barutçu ve Hıdır, 2016: 27-45). Bu bağlamda sosyal çalışma, akademik ayağıyla da erkeklik çalışmalarına hız ve ağırlık vermelidir.

4.3. Sosyal Sermayenin Oluşumunda Politik Kurumlar ve Sosyal Çalışma

Sosyal çalışma gibi sosyal sermayenin de mikro, mezzo ve makro düzeyleri bulunmaktadır. Makro düzey sermaye, politik ve kurumsal şartlara bağlıdır. Bu düzeyde sosyal sermaye kamu malı kabul edilmekte, devlet-piyasa-sivil alan ilişkilerinde ortaya çıkmaktadır. Sosyal çalışma da makro düzeyde, bireylerin içinde yer aldığı toplumsal şartları iyileştirmeye uğraşmakta ve bu uğraş çerçevesinde politikanın etkisi göz ardı edilmeyecek şekilde önemlidir (Kılıç, 2018: 41).

Sivil alan, siyasetin ve kurumların politik yapısının izlerini taşımaktadır. Bu bağlamda yurttaşlık hakları, politik haklar ve sosyal sermaye arasındaki güçlü ilişki gözden kaçmamalıdır. Bu sebeple politik kurumlar, sivil toplum kuruluşlarına finansal destek ve bağış yolu ile faaliyetleri teşvik ederek katkıda bulunabilmektedir. Ancak bu konuda önemli olan husus, sivil alanın maddi yönden bağımlı duruma gelmemesi ve özerkliğini koruyabilmesidir. Çünkü söz konusu politik alan, bazı durumlarda çıkarılan kanun ve yürütülen politikalarla mevcut politik ve ekonomik güçleri desteklemek, ataerkil düzeni sürdüren uygulamaları sürdürmek tehlikesini barındırmaktadır (Payne, 2015: 406).

Gelişmiş demokratik ortamlarda ve toplumlarda insanlar birbirlerine eşit yurttaşlar olarak inanabilmekte, tanımasalar dahi bir başkasına kolayca güvenebilmektedirler (Uğuz, 2010: 155). Toplumda tesis edilecek güven, sosyal sermayenin oluşumuna olumlu katkı sunacaktır. Bir toplumdaki eşitsizlikler genelleştirilmiş güveni olumsuz etkilediği için yürütülecek devlet politikalarıyla eşitsizlikleri giderecek politikalarla güven ortamı sağlanabilecektir. Bu doğrultuda atılacak adımlarla yeni bir toplumsal cinsiyet eşitliği dengesi elde etmek amacıyla dış kaynaklı bir tetikleyiciye ihtiyaç duyulduğu (Esping-Andersen, 2011: 227) ve söz konusu dış tetikleyici olma görevinin de politik kurumların bir vazifesi olduğu görülmektedir.

Bireyin kendisinden kaynaklanmayan sorunların çözümünde, çevresi içinde birey anlayışı devreye girmektedir. Bireyin çevresini oluşturan unsurlar toplum ve toplum yapısıyla beraber, devletin şekli, politikalardan oluşmaktadır. Sosyal çalışma, gerektiğinde toplumsal eylem oluşturma veya bu tür bir oluşum içinde yer alarak politikaları, kanunları etkileyebilme ve yönlendirebilme potansiyeline sahiptir. Toplumla çalışma uygulaması olan toplumsal eylem (Kongar, 2007: 136-141), genel anlamda çevreyi değiştirmek için yapılan bütün eylemleri içermektedir. Söz konusu toplumsal eylem, eğitim ve propaganda yoluyla ikna veya baskı aracılığıyla gerçekleştirebilir, konusuna ve amacına göre sosyal refah alanının içinde olabilir. Bireysel, grup/gruplararası bir süreç olan toplumsal eylemin amacı, sosyal politikayı ve toplumsal yapıyı değiştirerek yeni hizmet ve haklar kazanmaktır. Sosyal hizmetlerin mevcut etkinlik alanlarının dışında kalan alanların da hizmetlere dâhil edilmesi aşamasında, refahın geliştirilmesi için hukuki değişikliklere ihtiyaç ortaya çıkmaktadır. Bu sebeple toplumsal eylem sürecinde, siyasi partiler ve ilgili faaliyetler eylem alanına girmektedir. Bu şekilde hak arama ve savunma yönüyle sosyal çalışma, sosyal refah alanının toplumsal eylemin amaçları doğrultusunda değiştirilmesi için politik alanın içinde durabilmektedir. Bu bağlamda (Teater, 2015: 250) toplumsal eylemin de içinde yer aldığı toplumla çalışmanın bütün şekillerinin politik olduğu ileri sürülebilir.

Politika üreticilerin, kanun yapıcı ve düzenleyicilerin, yukarıda bahsi geçen durumu göz önünde bulundurması ve sosyal hizmetin politika üretimine sahadan getirdiği bilgisiyle katkı sunmasına izin vermesi gerekmektedir. Durumu iyileştirmeyip daha da kronik hâle getiren düzenlemeler, sorunun çözümüne katkı sunamamaktadır. “Geleneksel ataerkil aile yapılarının yeniden üretimini destekleyen ekonomik ve sosyal politikalar, baskıcı ve kontrolcü aile yapılarını güçlendirirken demokratik aile yapısının

gelişmesini engellemektedir” (Cılga, 2009: 15). Ayrıca sosyal çalışmanın toplumsal cinsiyet bağlamındaki çalışmalarının sosyal adalet ve politika gündeminden ayrı düşünülmemesi gerekmektedir. Zira toplumsal cinsiyetin doğurduğu eşitsizlik, sosyal adaletin anahtar parçasıdır (Thompson, 2106: 116).

4.4. Sosyal Sermayenin Oluşumunda Eğitim ve Sosyal Çalışma

Sosyal sermayenin oluşumuna katkıda bulunan toplumsal kurumlardan biri de eğitimidir ve eğitim ortamının kendisi dâhil olmak üzere “eğitsel faaliyetler, müfredat ve pedagoji başta olmak üzere tüm eğitsel faktörler” (Günkör ve Özdemir, 2017: 70) bu katkıda etki sahibidir. Eğitim kurumları, öğrenim yapılan yerler olmaları kadar etkileşimin, sosyalleşmenin ve yeni ilişkilerin de doğduğu yerlerdir. Farklı etnik ve kültürel yerlerden gelenlerin tanışması, bağlantı kurması için kaçırılmaz bir fırsattır. Çocukların toplumsal cinsiyet rollerinin kazanılmasında en büyük etken sosyalleşme sürecidir ve çocukların farklı yaşam deneyimlerine tanıklık etmeleri için bir imkân sunmaktadır.

Toplumsal cinsiyetin getirdiği olumsuzluklar ve “söz konusu sorunun ortadan kaldırılması için de anaokullarından başlayarak tüm örgün yaygın eğitim kurumlarında toplumsal cinsiyet farkındalığı çalışmalarına hız verilmesi gerekmektedir” (Erdost, 2016: 78). Sosyal çalışma; eğitim alanındaki politikaların toplumsal cinsiyet eşitliğine katkıda bulunacak şekilde düzenlenmesine yardımcı olabilir, toplumsal cinsiyet eşitliği ile ilgili yapılacak çalışmalara kuramsal ve uygulama bilgisiyle destek sunabilir.

Okul-aile iş birliği çerçevesinde toplumsal cinsiyet algısının değiştirilmesi çocuklara yönelik sürdürülürken bir taraftan da sosyal çalışmanın değiştirici-geliştirici faaliyetleri ile yetişkinler için eğitim planları, farkındalık faaliyetleri gerçekleştirilebilir görünmektedir. Bu kapsamda kadınlara yönelik eğitim kapsamında “kadının güçlenmesi eğitimleri, kadın olmaktan kaynaklı eşitsizlikler nedeniyle hak ve kurum bilgisini artırmak, hak alma bilincini geliştirmek için gerçekleştirilmektedir” (Erdost, 2016: 74).

Bu bağlamda güçler/güçlendirme perspektifi kadına, eşitsizliklerle ilgili mücadelede cesaret verebilir, kadının kendi potansiyelini keşfetmesine aracı olarak ‘içselleştirilmiş baskı’yı kırmasını sağlayabilir. Zira Latince “potere” fiili –e bilmek anlamındadır ve potansiyel kelimesi ile ilişkilidir (Thompson, 2016). Bu bağlamda güçler perspektifi, tüm bireylerin kendi hedeflerini gerçekleştirecek güce sahip olduğunu varsayar ve mevcut ama kullanılmayan gücün harekete geçirilmesine yardımcı olur. Güçlendirme perspektifi, kişinin yapabileceklerine odaklanarak maruz

kaldığı baskı ve/veya ayrımcılığın klişelerinin olumsuzluklarından kurtulmasına aracı olabilir (Teater, 2015: 60-63).

Söz konusu perspektif, kadınların cam tavan gibi engelleri aşmalarında bir çözüm aracı olabilir. Literatürdeki çalışmalarda; öğrenilmiş çaresizliğin, kişilerin kendilerine koyduğu sınırların, özgüven eksikliğinin cam tavanları devam ettiren kişisel engeller olduğu görülmüştür. Cam tavanla ilgili çalışmalar, söz konusu engellerin belirlenmesi ve ortadan kaldırılması, kişinin kendine koyduğu sınırların saptanmasını da amaçlamaktadır. Neticede bazı stratejilerle cam tavanların aşılabileceği belirlenmiştir. Üniversite ve mesleki eğitimin edinilmesi, kariyer geliştirme eğitimlerine katılma, yüksek performans gösterme ve kişisel gelişim söz konusu stratejileri oluşturmaktadır (İpçioğlu vd., 2018). Bu stratejiler kadını güçlendirme perspektifinin vurguladığı potansiyelini bulma ve geliştirme stratejisinden uzak görünmemektedir. Daha önceki başlıklarda yer alan ve sosyal çalışmacıların aile ile ilgili yürütecekleri çalışmalar da eğitimle dolaylı ve direkt ilgili durumdadır.

SONUÇ

Bu çalışma bağlamında, sosyal çalışmanın mevcut sosyal sermayenin kadınlar için söz konusu negatif etkilerinin giderilmesinde ve kadınlara yeni bir sosyal sermaye kazandırılmasında ana aktör olabileceği ortaya konmaktadır. Bu faktör; sosyal çalışmanın birey, topluluk ve topluma yönelik çalışmalarının her birinin aynı zamanda birer sosyal sermaye oluşturma etkinliği olarak da görülebilmekten kaynaklanmaktadır.

Sosyal çalışma mikro düzey müdahalesinde güçlendirme perspektifiyle kadını güçlendirerek; makro düzey çalışmalarında da farkındalık yaratarak cinsiyetçi ve eşitsiz toplum yapısını dönüştürme potansiyeline sahiptir.

Topluma bakan yönüyle cinsiyet eşitsizliğini giderme girişimlerine erkekleri dâhil etmek, erkeklerin kendileri üzerindeki toplumsal cinsiyet baskısını görmelerini sağlayacak ve birlikte hareketi kolaylaştıracaktır. Meslek özelinde ise bilhassa erkek sosyal çalışmacıların, kadın konusu üzerine daha fazla okumaları, araştırma yapmaları başarıyı arttıracaktır.

Kadın için harekete geçirilmek istenen sosyal sermayenin, kadına özel haklarını gibi dile getirilmesinden ziyade, insan olmanın onuru ve değeriyle birlikte dillendirilmesi istenen yapıcı dili oluşturacaktır.

Sosyal çalışmanın, yapacağı faaliyetler ve vereceği hizmetlerde kullandığı dil, toplumun diğer unsurlarını değersizleştirmeyen, dışarıda bırakmayan bir nitelikte olması bütünleştirici olacaktır.

Sosyal sermayenin oluşumunda devlet kurumları, eğitim, aile ve sivil toplum kuruluşları önemli unsurlardır. Aile, gençlik, çocuk, sosyal sorunlar sosyal çalışmanın mevcut faaliyet alanları içerisinde yer almaktadır. Her iki alanın etkinlik sahalarının ortak olması, birbirini etkileme olasılığını arttırmaktadır ve bu durum bir fırsat olarak değerlendirilmelidir.

Sosyal çalışma ve sosyal çalışmanın mikro (birey), mezzo (aile, grup), makro (toplumsal, kurumsal) boyutlarının olması, bir alanda yapılacak değişikliğin diğerini etkilemesini sağlayacak ve etkisini arttıracaktır. Herhangi bir alanda, herhangi bir düzeyde kadın lehine gerçekleşecek değişikliğin diğer alanları ve düzeyleri etkileyeceği unutulmamalı, eylemler buna göre gerçekleştirilmelidir.

KAYNAKÇA

Ağcasulu, H. (2017). Sosyal Sermaye Kavramı ve Temel Bakış Açılarının Karşılaştırılması. *Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi*, (8)17, (114-129).

Algan, T. (2016). Aile Danışmanlığı Uygulaması: Dünü, Bugünü ve Yarını. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*. 5(7), (2208-2217).

Alyüz, S. B. (2018). *Sosyal Sermaye, Sosyal Ağlar ve Sosyal Destek İlişkisi - Sultanbeyli ve Kadıköy'de Sosyal Hizmet Merkezlerine Başvuranlara İlişkin Karşılaştırmalı Durum Çalışması-* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Yalova.

Bal, M. D. (2014). Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliğine Genel Bakış. *Kadın Sağlığı Hemşireliği Dergisi*. 1(1):15-28

Başak, S. ve N. Öztaş. (2010). Güven Ağbağları, Sosyal Sermaye ve Toplumsal Cinsiyet. *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*. 12(1), (27-56).

Barutçu, A. ve N., Hıdır. (2016). "Türkiye'de Babalığın Değişen Roller: (Pro)Feminist Babalar" *Fe Dergi* 8,(2), 27-45.

Cılga, İ. (2009). Sosyal Dışlanmanın Dinamiği, Bilimin, Mesleğin Dışlanması ve Öngörüler. *Toplum ve Sosyal Hizmet*. 20(2), (7-26).

Erdost, G. (2016). Toplumsal Cinsiyet Bakış Açısıyla Kadın Emeği: Alan Çalışmalarından Deneyim Aktarımı. *Sosyal Politikanın Cinsiyet Halleri Toplumsal Cinsiyet ve Sosyal Hizmet*. Derya Şaşman Kaylı, Fatih Şahin (der.). Ankara: Nika Yayınevi.

Eroğlu, E. (2015). Geçmişten Günümüze Sosyal Normlar. *Akademik Bakış Dergisi*. (?)50, (299-308).

Erselcan, F. (2009). Disiplinlerarası Ortak Bir Çalışma Alanı Olarak Sosyal Sermaye. *Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 35(2), (248-256).

Esping-Andersen, G. (2011). *Tamamlanmamış Devrim Kadınların Yeni Rollerine Uymak*. (Çev.: Selin Çağatay). İstanbul: İletişim Yayınları.

Field, J. (2008). *Sosyal Sermaye*. (Çev: Bahar Bilgen, Bayram Şen). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Fine, B. (2011). *Sosyal Sermaye Sosyal Bilime Karşı Bin Yılın Eşiğinde Ekonomi Politik ve Sosyal Bilimler*. (Çev.: Ayşegül Kars). İstanbul: Yordam Kitap.

Güncör, C. ve M. Çağatay Özdemir (2017). Sosyal Sermaye ve Eğitim İlişkisi. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi* . (15)1, (70-90).

Gürhan, N. (2010). Toplumsal Cinsiyet ve Din. *Şarkiyat İlimi Araştırmalar Dergisi*. 2(4), (58-80).

İpçioğlu, İ., Ö. Eğilmez ve H. Şen. (2018). Cam Tavan Sendromu: İnsan Kaynakları Yöneticileri Bağlamında Bir Araştırma. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 10(25), (686-709).

Karagül, M. (2012). *Sosyal Sermaye (Kapitalizmin Kör Noktası)*. Ankara: Nobel Yayınları.

Kaylı, D. Ş. (2016a). Feminist Politika Çerçevesinden Sosyal Politika ve Sosyal Hizmete Bir Bakış. *Sosyal Politikanın Cinsiyet Halleri Toplumsal Cinsiyet ve Sosyal Hizmet*. Derya Şaşman Kaylı, Fatih Şahin (der.). Ankara: Nika Yayınevi.

Kaylı, D. Ş. (2016b). Türkiye'de Sosyal Hizmetin Toplumsal Cinsiyet Eşitliği ile İlişkisi. *International Journal of Social Science*. 3(45), 135-142.

Kılıç, S. (2018). *Sosyal Sermayenin Koruyucu Aile Hizmet Modelindeki Yeri ve Bu Alanda Yapılan Akademik Çalışmaların Analizi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Yalova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Yalova.

Kongar, E. (2007). *Sosyal Çalışma'ya Giriş*. Ankara: Sabev Yay.

Örücü, R., R. Kılıç ve T. Kılıç. (2007). Cam Tavan Sendromu ve Kadınların Üst Düzey Yönetici Pozisyonuna Yükselmelerindeki Engeller: Balıkesir İli Örneği, Celal Bayar Üniversitesi İ.İ.B.F. 14(2), (117-135).

Özdemir, S., H. Başel ve H. Şenocak (2009). Sivil Toplum Kuruluşları (STK)'nın Artan Önemi ve Üsküdar'da Faaliyet Gösteren Bazı STK'lar Üzerine Bir Araştırma. *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*. 0(56), (151-234).

Patel, R. ve J. W. Moore. (2019). *Yedi Ucuz Şey Üzerinden Dünya Tarihi*. (Çev.: Serkan Gündüz). İstanbul: Kolektif

M. Payne. (2015). Gönüllü ve Bağımsız Sektörlerde Çalışmak. (Çev. Editörü: T. Tuncay). *Sosyal Hizmet Temel Alanlar ve Eleştirel Tartışmalar* içinde (393-410). Ankara: Nika Yay.

Sancar, S. (2012). *Türk Modernleşmesinin Cinsiyeti Erkekler Devlet, Kadınlar Aile Kurar*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Talas, M. (2011). Sivil Toplum Kuruluşları ve Türkiye Perspektifi. *Türklük Bilimi Araştırmaları Dergisi*. 17(29), (387-401).

Teater, B. (2015). *Sosyal Hizmet Kuram ve Yöntemleri Uygulama İçin Bir Giriş*. Çev. Ed. Abdullah Karatay. Ankara: Nika Yayınevi.

Thompson, N. (2016). *Güç ve Güçlendirme*. Çev. Ed.: özlem Cankurtaran. Ankara: Nika Yay.

Turan, M ve H. Duman (2018). Mary Daly'nin Ataerkil Hristiyan Tanrı Anlayışı Hakkındaki Eleştirileri. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. ?(44), (167-188).

Uğuz, H. E. (2010). *Kişisel ve Kurumsal Gelişmeye Farklı Bir Yaklaşım Sosyal Sermaye*. Ankara: Orion Yayınları.

Yıldırım, E. (2017). Aradığınız Ev Kadını Burada Oturmuyor. *Nihayet Dergi*. 3(29), (49-50).

Yıldırım, F., D. Öztaş ve E. Purutçuoğlu. (2018). Toplumsal Cinsiyet Temelli Şiddet ve Sosyal Sermaye İlişkisi. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi / The Journal of International Social Research*. 11(15), (543-548).

Yolcu, M. A. (2013). Havva'nın Öyküsü: Kozmolojik ve Antropogonik Mitlerden Kadın Yaratımına Senkretik Bir Yaklaşım. *Folklor/Edebiyat*. 19(73), (185-196).